

بررسی اقتصاد خانواده با الگو پذیری از سیره عملی حضرت زهرا علیها السلام

پدیدآورنده (ها) : فروزش، زیبا

علوم اجتماعی :: نشریه مطالعات قرآنی نامه جامعه :: تیر ۶۸۳۱ -

شماره ۳۴ از ۳۶ تا ۶۸ آدرس ثابت :

<https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/۱۲۵۱۱۲۰>

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابراین، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجبگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه **قوانین و مقررات** استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

پایگاه مجلات تخصصی نور

نقش زن در سامان‌دهی اقتصاد خانواده
 اقتصاد خانواده به معنای چگونگی سامان‌دهی و مدیریت منابع خانه است. خانواده سازمانی است که تولید و توزیع کالاهای مورد نیاز را فراهم می‌سازد و زن بدون مناقشه به عنوان یکی از دو رکن اساسی خانواده در این سازماندهی و مدیریت، نقش اساسی را ایفا می‌کند. جایگاه مادری و همسری عمده‌ی منابع مصرف را به زن می‌سپارد و انتظار می‌رود که او بتواند با سازماندهی و مدیریت صحیح بین درآمد و مصرف، توازن برقرار کند و با برنامه‌ریزی و اجرای صحیح در رشد و توسعه‌ی اقتصاد خانواده نقش مؤثر ایفا نماید. از آن‌جا که جدول بازدهی اقتصاد خانواده در تنظیم نمودار رشد و توسعه اقتصادی جامعه و برنامه‌های کلان بخش‌های مختلف دولتی و خصوصی تأثیر به‌سزا دارد، می‌توان گفت که زنان در واقع نقش کلیدی در استفاده‌ی بهینه از منابع را دارند. منابع در این‌جا شامل: زمان، پول یا درآمدهای دیگر می‌باشد.

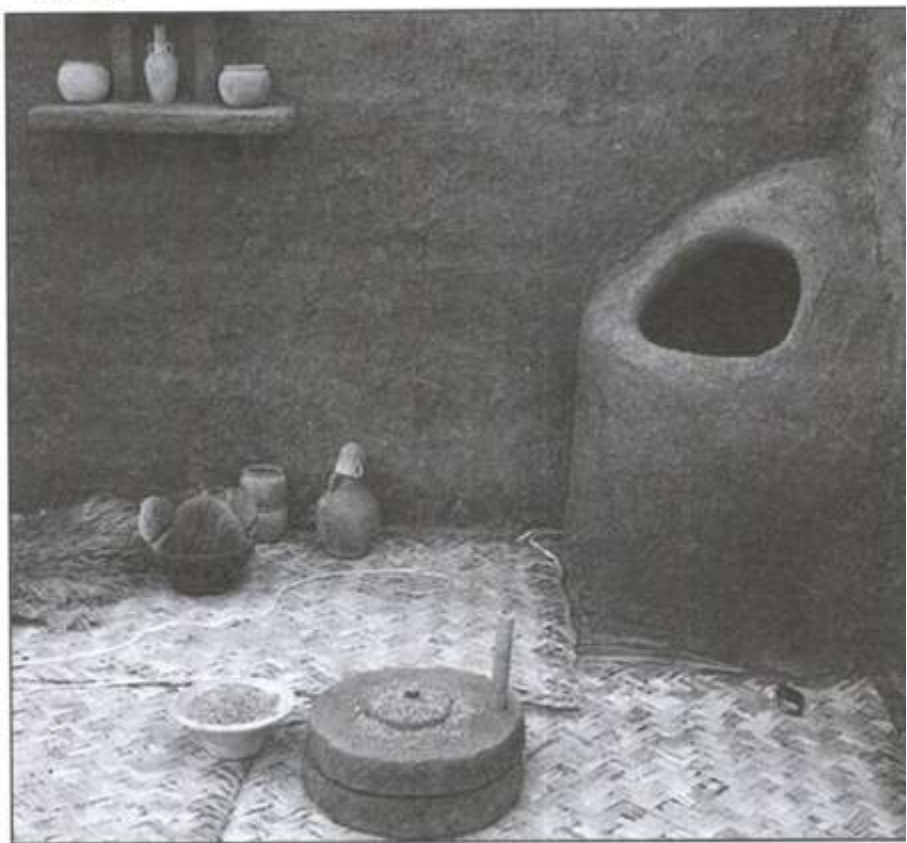
دسترسی به منابع سخت، و از دست دادن آن‌ها آسان است؛ از این‌رو باید مدیر خانواده با سازماندهی و مدیریت صحیح و سالم بتواند بهترین انتخاب‌ها و گزینش‌ها را داشته باشد. خانواده غیر از منابع مادی منابع دیگری نیز در اختیار دارد که قابل تبدیل به پول نیست و در بیشتر موارد تجدیدپذیر هم نمی‌باشد، از جمله‌ی این منابع: عشق، انسجام خانواده، خاطرات خوش و ... است، و چون این منابع برای اعضای خانواده رضایت خاطر ایجاد می‌کند، باید نقش اساسی آن‌ها و جایگاه خاص هر کدام مورد توجه قرار گیرد تا افراد بتوانند با بالاترین سطح مطلوب از آن‌ها بهترین استفاده را بنمایند؛ از این‌رو باید گفت: «انتخاب»، قلب اقتصاد خانواده است.

نقش الگوهای دینی در هدایت زندگی بشر به سوی فلاح و رستگاری دنیا و آخرت زنده و پویا است. حضرت زهرا (علیها السلام) همان‌گونه که در تمام شؤون، الگویی حسنه است، در این مورد نیز بهترین نقش را در مدیریت و سازماندهی اقتصاد خانواده ایفا می‌نماید. سیره‌ی عملی حضرت زهرا (علیها السلام) نقش منابع غیر مادی در اقتصاد اسلامی مهم‌تر از منابع اقتصادی است که آن حضرت بهترین شکل معقول و منطقی را جهت استفاده از آن‌ها به کار گرفت. از آن جمله: شکرگزاری، دعا و

بررسی اقتصادی خانواده با الگوپذیری از سیره عملی حضرت زهرا (علیها السلام)

زیبا فروزش

کمک گرفتن از دگر خداوند برای رفع نیازمندی‌های مادی خانواده و ... بیشترین رضایت خاطر را برای اعضا ایجاد می‌کند. آنچنان که در ماجرای اطعام مسکین و یتیم و اسیر اعضای خانواده شامل: همسر، فرزندان و حتی خادم منزل با رضایت و خشودی کامل، حضرت زهرا (س) را همیاری نمودند.

امروز عوامل تأثیرگذار بر رضایت‌مندی یا تابع مطلوبیت خانواده در ادبیات اقتصادی شامل: عوامل اقتصادی و غیر اقتصادی است که باعث افزایش مطلوبیت خانواده‌ها می‌شود و **وظایف اقتصادی زن در اجتماع**

همان‌گونه که خانواده به عنوان واحد کوچکی از اجتماع در پیشرفت و توسعه فرهنگی جامعه نقش اول را دارد، در توسعه و رشد اقتصادی جامعه نیز نقش اساسی را ایفا می‌کند و میزان، چگونگی و نوع حضور او در عملکرد و چرخه‌های اقتصاد کشور تأثیرگذار است.

یکی از اساسی‌ترین اهداف تشکیل خانواده، بقای نسل و تربیت نیروی انسانی مورد نیاز جامعه است. توسعه و رشد اقتصادی در گرو نیروی کار فعال و تحصیل کرده است؛ بنابراین یکی از عوامل مؤثر در توسعه اقتصادی نیروی انسانی یا سرمایه‌های انسانی است.

خانواده به عنوان اولین پایگاه تربیت و پرورش منابع انسانی است؛ از این‌رو جامعه باید با تقویت نهاد خانواده زمینه توسعه اقتصادی را مهیا سازد. امروزه تئوری سرمایه‌ی انسانی در مقابل سرمایه‌ی فیزیکی مورد توجه اقتصاددانان و جامعه‌شناسان دنیا است.

در این تئوری سرمایه‌های انسانی با ارزش‌تر از دارایی‌ها و منابع طبیعی و ذخایر زیرزمینی به شمار می‌آیند و هرچه بر روی انسان‌ها سرمایه‌گذاری شود، رشد و توسعه جامعه افزون خواهد شد.

از این‌رو؛ پیشرفت علم و دانش، نگرش و مهارت افراد، ظرفیت تولیدی جامعه را ارتقا می‌بخشد و در نتیجه رشد و توسعه‌ی فرهنگی، سیاسی، اقتصادی و اجتماعی تسهیل و تسریع می‌گردد. این نظریه می‌تواند در دو سطح خرد و کلان آثار مطلوب خود را نشان دهد. در مقطع خرد، بازدهی خصوصی را افزایش می‌دهد و در سطح کلان رشد و توسعه‌ی جامعه را به همراه دارد، و چون پرورش منابع انسانی از کانون خانواده آغاز می‌شود، و مادران نقش اساسی را در زمینه تربیت و پرورش فرزندان ایفا می‌کنند، اثرگذاری قابل توجه آنان آشکار است و این نقش، ویژه‌ی زنان است.

زنان به عنوان عامل پرورش و رشد نیروی کار، در جریان بهره‌وری و تولید ناخالص ملی سهم دارند، که با سرمایه‌گذاری در اطلاعات، دانش‌ها، نگرش‌ها و مهارت‌های زنان این

ارزش افزوده خواهد شد؛ بنابراین تلاش حاکمان و نظارت و توجه ملی به این امر بازخورد مستقیم در پیشرفت کشور را دارد؛ زیرا هرگاه منابع انسانی در محیطی سالم و با انگیزه و احساسات و عاطفه و خیرخواهی و ... پرورش یابد و با عزت نفس و مناعت زندگی را بگذرانند، نیروی قوی‌تری در چرخش امور اقتصادی و اجتماعی خواهد داشت. زنان با فراهم کردن و آماده ساختن محیطی با نشاط و صمیمی برای تأمین نیازهای عادی و معنوی و توجه به بهداشت روحی، جسمی و روانی اعضای خانواده اثر مستقیم بر اقتصاد جامعه می‌گذارند.

سیره‌ی عملی حضرت زهرا (س) جهت‌گیری صحیح و نتایج ارزشمندی را نشان می‌دهد.

حضرت زهرا (س) کار خانه را تا جایی که برای افراد خانواده و حتی فرزندان شیرخوار، مطلوبیت و رضایت خاطر ایجاد می‌کرد، برنامه‌ریزی می‌فرمود. لبال می‌گوید: «روزی حضرت زهرا (س) را دیدم که مشغول آرد کردن گندم بود در این هنگام فرزندش حسین گریه و بی‌تابی می‌کرد. خدمتشان عرض کردم: برای کمک به شما اسباب کنم یا بچه را آرام نمایم؟ حضرت فرمود: من به آرام کردن فرزند اولی هستم، شما اسباب را بچرخانید.»^(۱)

این بهترین الگو برای ایفای نقش مادر و توجه به نیاز عاطفی فرزند و انتخاب صحیح در تخصیص و بهینه‌سازی اقتصادی است؛ چرا که با این کار حضرت زهرا (س) توجه به رضایت خاطر و مطلوبیت فرزند شیرخوارش را بر ادامه کار منزل ترجیح داد که نتیجه‌ی این تلاش‌ها، پرورش منابع و سرمایه‌های انسانی است؛ آن‌گونه که همین فرزندان در جهت برقراری عدل و داد و عدالت اجتماعی و اقتصادی و ... از تربیت و تعلیم کامل بهره‌مند شدند و جامعه را نیز رهبری نمودند.

در پرورش منابع نیروی انسانی باید به بعد معنوی و ارزش‌های اخلاقی و دینی توجه ویژه شود؛ تا این نیروها همراه با پیشرفت و رشد و تعالی در بعد مادی و اقتصادی بتوانند از رشد اخلاقی و ارزشی نیز برخوردار گردند. و توسعه اقتصادی در جهت برقراری و تحکیم عدالت اجتماعی که از جمله برنامه‌های دین است پیش رود؛ وگرنه منافع توسعه‌ی اقتصادی برای قشر خاصی از جامعه سودبخش خواهد بود و اقشار مستضعف جامعه را در بر نخواهد گرفت.

نتیجه‌گیری:

خانواده تنها منبع عرضه‌کننده نیروی کار جامعه می‌باشد. همچنین خانواده‌ها می‌توانند بخش مهمی از سرمایه فیزیکی اقتصاد جامعه را از راه سیرده‌گذاری، خرید اوراق مشارکت، اوراق سهام و ... فراهم کنند و سرمایه خود را

در راه تولید و کسب و کار قرار دهند. از سوی دیگر چون خانواده مصرف کننده کالاها و خدمات تولید شده در جامعه است؛ روش استفاده صحیح از کالاها و خدمات، میزان بهره‌وری را بالا می‌برد و از هدر دادن امکانات و دستاوردها جلوگیری می‌کند. چنان‌که اگر فرهنگ قناعت و صرفه‌جویی از سوی خانواده‌ها رعایت شود؛ به سطح جامعه نیز کشیده شده و نیروی انسانی در سطوح مختلف اداری، صنعتی، کشاورزی و ... به سوی حیث و میل بیت‌المال و سرمایه‌های ملی و یا دست‌اندازی به اموال دیگران حرکت نخواهد کرد و این مسأله نتایج بسیار با خیر و برکتی به همراه دارد. به عبارت دیگر رشد و توسعه‌ی کشور در قالب فرهنگ‌سازی خانواده‌ها آن هم از جانب رکن تربیتی آن یعنی زن امکان‌پذیر است.

نقش زن در اقتصاد

مدیریت بودجه‌ی خانوار؛ مدیریت دارایی‌های خانواده با توجه به ترجیحات فرد و خانواده تعیین می‌شود. شاید شیوه‌ی تهیه‌ی غذاها، استفاده‌ی بهینه از امکانات و وسایل منزل و پوشاک و وسایل شخصی هر فرد، نظافت و نگهداری و حتی قرار دادن وسایل، مراقبت از فرزندان و تأمین سلامت آنان، در مجموعه‌ی سرمایه‌های هر خانوار ناچیز و نادیده به حساب آید، و فقط سهام اوراق مشارکت، پول و ... به عنوان سرمایه در نظر گرفته شود. اما باید به این نکته توجه داشت که تولید مواد غذایی، البسه و دیگر مایحتاج و نیز جمع‌آوری و نگهداری وسایل شخصی و جمعی خانواده‌ها که نیاز به یک برنامه‌ی صحیح دارد به دست مدیر شایسته‌ی خانه، با کم‌ترین هزینه، بالاترین مطلوبیت را در پی خواهد داشت. مدیر خوب خانواده باید بتواند در مواقع کمبود یا حذف بعضی امکانات، جایگزین مناسبی را انتخاب نماید، بدون آن که تغییری در مطلوبیت ایجاد شود. مثلاً اگر برنج گران یا کم می‌شود، سیب‌زمینی یا نان را جایگزین نماید، تا ضمن برقراری تعادل بین درآمد و هزینه‌ها منبع تغذیه‌ی افراد خانواده تأمین گردد، البته رضایت خاطر یا مطلوبیت اعضای خانواده نیز مهم است.^(۱)

عوامل مؤثر در موفقیت برنامه ریزی و مدیریت بودجه‌ی خانوار:

۱. **بهره‌وری مطلوب از زمان؛** عمر آدمی محدود و تجدیدناپذیر است؛ از این‌رو بهره‌وری صحیح از زمان بهترین برنامه‌ریزی در طول زندگی است. همان گونه که تحصیل علم و دانش در همه‌ی عمر پسندیده است، لذا اگر در زمان مناسب و به موقع نباشد، نتایج مطلوب گرفته نمی‌شود، خسارت‌های اقتصادی نیز گاهی جبران‌ناپذیر می‌باشد.

۲. **تقسیم کار؛** یکی دیگر از عوامل مؤثر در موفقیت برنامه‌ریزی، تقسیم کار است.

شاید اداره‌ی خانه، ساده و بدون پیچیدگی به نظر آید، اما به کار بستن ظرافت‌های خاص و برنامه‌ریزی و اجرای صحیح توسط مدیر با کفایت سکون و آرامش را در کانون خانواده برقرار می‌سازد. تقسیم کار بین افراد خانواده می‌تواند بازدهی را بالا ببرد و از سنگینی و فشار کار بر یک نفر بکاهد. با تقسیم کار نیازی به صرف بخشی از بودجه‌ی خانواده برای اجیر کردن کارگر و مستخدم نخواهد بود. کارهای منزل بنا بر توان و مسئولیت و نقشی که هر یک از افراد خانواده دارند، باید تقسیم شود. عدم تعادل در تقسیم کار منجر به ضعف جسمی و روحی و روانی یکی از دو رکن خانه؛ یعنی زن و مرد یا دیگر اعضای خانواده می‌شود.

تقسیم کار باید براساس برتری‌های نسبی باشد؛ یعنی به هر کس کاری را که می‌تواند بهتر انجام دهد، واگذار شود تا بازدهی نیز مطلوب گردد؛ چرا که کار خانه نیز جزء اساسی سیستم اقتصادی و اجتماعی است.

حضرت زهرا علیها السلام از این نظر نیز اسوه‌ی حسنه است. آن حضرت بهترین تقسیم کار را در منزل تنظیم می‌فرماید.

یامبر گرامی اسلام صلی الله علیه و آله نیز کارها را با توجه به توان و شرایط روحی، روانی و جسمی زن و مرد بین حضرت زهرا علیها السلام و امام علی علیه السلام تقسیم فرمود. کارهایی که با نقش مادری و همسری ارتباط نزدیک دارد و در منزل انجام می‌شود بر عهده‌ی حضرت زهرا علیها السلام و کارهای بیرون از منزل به امام علی علیه السلام سپرده شد.

البته این تقسیم کار منحصر به هر کلام نبود؛ بر همین اساس در سیره عملی حضرت علی علیه السلام می‌خوانیم که هشام می‌گوید: امام صادق علیه السلام فرمود: «امیرالمؤمنین در کار خانه با حضرت زهرا علیها السلام همکاری می‌کرد. هیزم جمع می‌نمود، آب می‌کشید، چارو می‌کرد و حضرت زهرا علیها السلام گندم آسیاب می‌کرد و نان می‌پخت».

حضرت زهرا علیها السلام با آن همه مقام و منزلت، کار خانه را خود انجام می‌داد و حتی کارها را با خادم خود تقسیم کرده بود. یک روز ایشان کارهای منزل را انجام می‌داد و روز دیگر قضا.^(۲)

یادآور می‌شود که تقسیم کار به این معنا نیست که فعالیت زن منحصر در کار خانه است، بلکه زن می‌تواند با توجه به مدیریت و سازماندهی صحیح در امور خانواده و با محاسبه‌ی مطلوبیت حاصل از اشتغال همچون؛ خستگی ناشی از کار در منزل و بیرون از منزل، مخارج و ... علاوه بر بالا

بردن سطح فعالیت‌های اجتماع در زمینه‌های مختلف به بودجه‌ی خانوار نیز کمک نماید. نتیجه آن که نقش زن در اقتصاد خانواده همواره براساس مطلوبیت خانوار و ترجیحات فرهنگی و اجتماعی و صرف وقت در محیط خانه برای تأمین نیازمندی‌های خانوار با صرف همان زمان در محیط خارج از خانه، یا حتی کارهای اقتصادی داخل منزل، باید مورد توجه مدیران بالای جامعه قرار گیرد؛ بدیهی است غفلت از این امر یا پرداختن به نقش‌های فرعی و حاشیه‌ای زن، ضربه‌های جبران‌ناپذیری بر شخصیت او و نیز کاهش بهره‌گیری اجتماعی از توان خدادادی این موجود نقش‌آفرین خواهد شد.

حداکثر سازی رفاه و مطلوبیت خانواده
 پنداست که درآمد خانواده تنها می‌تواند درصدی از نیازهای افراد خانواده را تأمین کند؛ از این رو باید از میان خواسته‌ها بهترین و لازم‌ترین انتخاب به عمل آید. نیاز به انتخاب در تمام طول زندگی وجود دارد و همان‌گونه که اشاره شد: «انتخاب» قلب اقتصاد خانواده است.

انتخاب کالاهاى مختلف بستگی به درآمد خانواده و تشخیص آن‌ها دارد. هزینه درآسد محدود باشد، ترجیحات نیز محدود می‌گردد و در نتیجه باید انتخاب‌ها درست و بهینه باشد تا بیشترین رضایت خاطر و مطلوبیت را برای افراد خانواده به بار آورد.

برای رسیدن به این سطح، همکاری پدر و مادر لازم و ضروری است، ولی نقش مادر با توجه به مسؤولیت مادری و همسری از پدر مهم‌تر است. بریز و بیاش‌ها و مخارج فرعی و غیر ضروری یا گاهی زیان‌آور، نه تنها سطح بهره‌وری اعضای خانواده را کاهش می‌دهد، بلکه به صورت فرهنگ و عادت نامطلوب به نسل‌های آینده منتقل می‌گردد. مادر می‌تواند با مهیا کردن شرایط صحیح برای افراد خانواده به حداکثر سازی رفاه و مطلوبیت افراد خانواده بپردازد تا تمامی افراد خانواده با عزت نفس، تندرستی روح و جسم و تعلیم و تربیت و آموزش صحیح سرمایه‌ی انسانی خود را در جهت اعتلا و رضای خدا به کار گیرند و در آینده نیز افراد مفیدی برای جامعه باشند.

در جامعه اسلامی حداکثر سازی رفاه و مطلوبیت خانواده فقط از طریق تأمین نیازهای مادی به دست نمی‌آید، بلکه نقش خانوار، در ارتباط با تولید و اقتصاد جامعه آن‌گاه بیشتر روشن می‌شود که بدانیم: نیروهای خلاق و مبتکر و مدیران کارآفرین و مغزهای دگرگون‌کننده مسیر جامعه همه و همه از کانون خانواده بر می‌خیزند و همان‌گونه که کیفیت مواد اولیه به کیفیت و عیار بالای

معدنی که در دل طبیعت است، بستگی دارد؛ ظهور انسان‌های کارآفرین و درجه اهمیت آن‌ها به کیفیت پرورش خانواده بستگی دارد. تمام کسانی که تا کنون تمدن انسانی را متحول ساختند، حاصل مدیریت مطلوب کانون قدرتمند، سالم، عاطفی و کارآمد خانواده هستند؛ از این رو نقش عوامل غیر اقتصادی همچون عشق، محبت، راستی، امانت، ایثار و گذشت و ... در پرورش نیروی انسانی مؤثرند.

به عنوان نمونه کاربردی، پرورش و تربیت فرزندان راست‌گو باعث افزایش کیفیت نیروی کار می‌شود؛ زیرا راست‌گویی و درست‌کاری در فرآیند تولید و بازرگانی، موجب کسب درآمد بیشتر و جلب نظر مشتریان می‌گردد. پرهیز از دروغ و حيله و نیزنگ، اعتماد مردم را به تولید کننده و عرضه کننده بالا می‌برد و این امر موجب افزایش رونق اقتصادی جامعه و نیز گرمی بازار کار و اشتغال می‌گردد.

می‌توان از نمونه‌های کاربردی دیگر به ایجاد اعتماد به نفس در فرزندان اشاره نمود. این امر موجب می‌شود تا آن‌ها با تکیه بر اندیشه‌ی خلاق خود، انسان‌هایی کارآفرین شده و با جدیت و امید به نتایج درخشان تحقیق، همواره به دنبال کشف راه‌های جدید برای آرایه کالاها و خدمات یا هزینه کمتر، اما کیفیت بالاتر باشند، همچنان که در دهه‌ی اخیر برخی از کشورها با رشد افزوده رو به رو بوده‌اند.

در سیره عملی حضرت زهرا (س) توجه به شخصیت بخشی فرزندان و ایجاد اعتماد به نفس در آن‌ها کاملاً مشهود است. از جمله ابزارهایی که روح اعتماد به نفس و مشکل ستیزی را در کودک زنده نگه می‌دارد، مسابقه و رقابت‌های سازنده است. روبه رو ساختن کودکان با مشکلات و فراهم نمودن امکان رقابت برای آن‌ها موجب بالا رفتن حس اعتماد می‌گردد. این مسأله به قبری ارزشمند و سرنوشت ساز است که اولیای کودک باید برای آن برنامه‌ریزی کنند.

حضرت زهرا (س) برای ایجاد اعتماد به نفس در فرزندان خود آن‌ها را وادار و تشویق به مسابقه و ورزش می‌کرد.

از جمله نمونه‌های دیگر؛ روحیه سادایی و نشاط و محبت در بین افراد خانواده است. افراد خمود و بزمزده از کارایی لازم و مفید در امور اقتصادی و غیر اقتصادی برخوردار نمی‌باشند. افزایش کارایی، موجب کاهش هزینه‌های تولید و در نتیجه سود افزوده و بهره‌وری اقتصادی بیشتر می‌شود.

از منظر اسلام، نفع شخصی و مطلوبیت فرد به تنهایی مطرح نیست، بلکه سهم هر یک از افراد جامعه در ضرر و منفعت کل جامعه اثر

گذار است. ایشان، پشتکار، گذشت، درستی و راستی و دیگر فضایل و ارزش‌های قهرمانی شاکله‌ی اجتماع را سالم و پر ثمر می‌سازد. نتایج عملی این شیوه‌ی رفتاری در سیره‌ی حضرت زهرا (علیها السلام) آشکار است.

توجه به آثار بخشش اطعام به مسکین و یتیم و اسیر در ماجرای نذر حضرت زهرا (علیها السلام) جهت استشفای حسین (علیه السلام) راهنمای خوبی برای جامعه‌ی اسلامی است. امام علی (علیه السلام) و فرزندان و فضوی خادمه نیز به این نذر عمل کردند. امام علی (علیه السلام) سه صاع جو برای آن سه شب تهیه کرد. حضرت زهرا (علیها السلام) روز اول یک صاع آرد نمود و نان تهیه کرد. غروب آن روز مسکینی به در خانه آمد و تقاضای طعام کرد. شب دوم و سوم نیز یتیم و اسیر تقاضای غذا کردند و در این سه شب متوالی، روزه داران درگاه الهی با آب افطار کردند و قوت افطار را در راه خدا به نیازمندان بخشیدند. روز چهارم امام علی (علیه السلام) به اتفاق نور چشمان امام حسن و امام حسین (علیهما السلام) خدمت پیامبر (صلی الله علیه و آله) رسیدند. پیامبر از دیدن حال ضعف آن‌ها گریست و جبرئیل آیات ذیل را در شان حضرت فاطمه (علیها السلام) و حضرت علی (علیه السلام) و امام حسن و امام حسین (علیهما السلام) نازل کرد.^(۸۷)

﴿وَيُطْعَمُونَ الطَّعَامَ عَلَيَّ حَبَّةً مَسْكِينًا وَيَتِيمًا وَأَسِيرًا﴾ ﴿إِنَّا نَطْعَمُكُمْ لِرُحْمَةِ اللَّهِ لَا نُرِيدُ مِنْكُمْ جَزَاءً وَلَا شُكْرًا﴾^(۸۸) «و به [پاس] دوستی [خدا]، یتیم و یتیم و اسیر را خوراک می‌دانند. ما برای خشنودی خداست که به شما می‌خورانیم و پاداش و سیاسی از شما نمی‌خواهیم.»

یکی از زیبایی‌های ایشان؛ ترجیح مطلوبیت دیگری بر مطلوبیت خویش است و این‌گونه رفتار نزد خدای متعال محبوب است و رضایت پروردگار را در پی دارد. قرآن می‌فرماید: آن‌ها به خاطر رضایت خداوند اطعام نمودند، بی‌آن‌که انتظار اجر و پاداش داشته باشند. نیز آن حضرت در شب عروسی لباس خود را به دختری فقیر بخشید و خود با لباس کهنه به خانه داماد رفت و به آیه‌ی: ﴿لَنْ تَنَالُوا الْبِرَّ حَتَّى تُنْفِقُوا مِمَّا حُبِبْتُمْ...﴾^(۸۹) عمل نمود.^(۹۰)

مدیریت و نقش تغذیه

مدیر لایق و قوی برای تغذیه سالم و کافی نیز برنامه‌ریزی می‌نماید. توجه به بهداشت و سلامتی روحی، روانی و جسمی افراد خانواده، افرادی سالم و نیرومند را به جامعه تحویل می‌دهد.

روش تربیتی و اخلاقی حضرت زهرا (علیها السلام) بهترین شیوه و تجربه برای ساختن نسلی پاک و سعادتمند است.

لقمه‌ی پاک و حلال و نیز تأمین مواد غذایی لازم، سلامت روحی و جسمی فرزند را در پی دارد. آرامش و آسایش افراد خانواده به دنبال در اختیار داشتن امکانات فراوان نیست، بلکه برعکس هرچه امکانات و لوازم زندگی بیشتر باشد عمر انسان برای استفاده از آن‌ها بیشتر صرف می‌گردد؛ در نتیجه دلواپسی و نگرانی‌ها رو به افزایش است و دغدغه‌ی رسیدگی و نگاه‌داری وسایل بر اضطراب و استرس روزانه‌ی افراد نیز می‌افزاید؛ بنابراین با زندگی ساده و دور از تجملات، آسایش و آرامش بیش‌تر فراهم می‌گردد و انسان بهتر می‌تواند به رشد و پیشرفت معنوی و روحی بپردازد. با ماشینی‌تر شدن زندگی نه تنها از مشکلات زندگی کاسته نشده، بلکه شلوغی و پرکاری، استراحت و آسایش خاطر را به مخاطره می‌اندازد. بارها در تاریخ خوانده‌ایم که حضرت زهرا (علیها السلام) فرزندان را به قیمت گرسنگی خود سیر می‌کرد. و این نکته توجه خاص حضرت به تغذیه فرزندان را نشان می‌دهد.

زندگی ساده، خانه‌ی گلی و - حضرت زهرا (علیها السلام) محل رشد و کمال والاترین بندگان خدا بود.

تحرک و بازی

توجه به تحرک و بازی کودکان در شیوه‌ی تربیتی حضرت زهرا (علیها السلام) جایگاه خاصی دارد. تا آن‌جا که فعالیت و تکاپو برای سلامتی و رشد مناسب کودک ضروری است، حتی برای تشویق کودکان به تحرک و بازی، بزرگ‌ترها نیز باید تن به بازی و جست و خیز بدهند.^(۹۱)

همچنان که پیامبر گرامی اسلام (صلی الله علیه و آله) فرمود: «مَنْ كَانَ عِنْدَهُ صَبِيٌّ فَلْيَتَصَابَ لَهُ»^(۹۲)؛ در خانه‌ای که بچه‌ای باشد تو باید برای او بچه شوی [با او مثل خودش که بچه است بازی کنی و هم بازی او باشی].»

هم‌بازی شدن رسول خدا (صلی الله علیه و آله) با فرزندان حضرت زهرا (علیها السلام) بیان‌گر این نکته است که بازی و تحرک کودک یکی از لوازم تربیت صحیح محسوب می‌شود.^(۹۳) توجه کافی حضرت علی (علیه السلام) و حضرت فاطمه (علیها السلام) در خانه به بازی کودکان موجب شادابی و نشاط روز افزون آن‌ها می‌شد. بی‌شک بالا رفتن کیفیت بهره‌وری و کارایی نیروی انسانی، در توسعه و رشد جامعه تأثیر شایان توجه دارد.

بهداشت و درمان

حفظ تندرستی و سلامتی افراد خانواده از مهم‌ترین وظایف خانواده است و باید بخشی از درآمد خانواده به این مهم اختصاص یابد. مصرف بخشی از درآمد برای بهداشت می‌تواند جلوگیری بسیاری از هزینه‌های درمان بیماری‌ها باشد. واکسیناسیون اعضای خانواده در برابر بیماری، استفاده از وسایل بهداشتی و ... در سلامت خانواده مؤثر است. توجه و

مراقبت عادر و برنامه‌ریزی و عمل نمودن به موقع مهم‌ترین اقدام به شمار می‌آید.^(۱۴)

انثار رفتار اقتصادی زنان بر مصرف کل جامعه
بی‌شک رفتارهای مصرفی بر حجم مصرف کل در جامعه تأثیرگذار است. از دید اقتصادی هر چه میل تهابی افراد جامعه به مصرف بیشتر باشد؛ فرایند خسرپ فزاینده و روابط بین متغیرهای کلان اقتصادی مصرف کل بیشتر خواهد شد. با ایجاد تقاضای مؤثر برای کالاها و خدمات، تولید کل فزونی یافته و در نتیجه درآمد ملی افزایش می‌یابد. از نظر اسلام مصرف باید در چارچوب صحیح و متعادل و دور از اسراف و تبذیر صورت پذیرد. همان‌گونه که اسلام تأکید و سفارش به اسراف نکردن و مصرف صحیح و به اندازه دارد؛ بر انفاق نیز تأکید می‌نماید با انفاق؛ روح همبستگی و کمک به دیگران تقویت می‌شود. زن می‌تواند با پرهیز از اسراف و تبذیر جلوی اتلاف و هدر رفتن امکانات، لوازم، مواد غذایی، پوشاک و ... بگیرد و جامعه را به سوی مصرف صحیح راهنما باشد. کالاهای مصرفی هر خانواده را می‌توان به دو گروه تقسیم کرد:

۱. کالاهای مصرفی با دوام؛ همچون مواد غذایی که باید براساس برنامه استفاده شود. مادر خانواده باید مواد ضروری چهارگانه (بروتین، چربی، قند، ویتامین) را در برنامه غذایی افراد خانواده بگنجانند؛ بدین منظور آشنایی به اصول علم تغذیه و آگاهی از قیمت مواد غذایی مختلف و توجه به بودجه خانواده از عناصر اصلی تهیهی مواد غذایی مناسب می‌باشد. مادر می‌تواند در صورت محدودیت درآمد با جای‌گزینی مواد غذایی ارزان‌تر (با خواص مشابه) نیازهای تغذیه‌ای خانواده را تأمین کند. مادر خانواده باید در این جای‌گزینی توجه به ذائقه و ترجیحات خانواده داشته باشد. غذا باید به اندازه نیاز خانواده تهیه شود. پرخوری در اسلام مذموم است و موجب بیماری و افزایش هزینه‌ی خانواده می‌شود که در صورت محدودیت درآمد، باعث فشار و تحدید بر دیگر بخش‌های تقسیم درآمد می‌گردد. و حال آن‌که اگر خانواده‌ها بخشی از هزینه‌ی مواد غذایی را صرف خریداری کتاب و محصولات فرهنگی بنمایند از مشکلات و ضعف فرهنگی جامعه کاسته خواهد شد.

ب. کالاهای با دوام؛ مانند مسکن که باید به هنگام خرید آن توجه به امکانات، محلّه و ... نمود و از نظر قیمت متناسب با درآمد و انتظار باشد تا میزان مطلوبیت و رفاه خانواده بالا رود.^(۱۵)

انثار رفتار اقتصادی زنان بر پس‌انداز کل جامعه

در بینش اسلام سرمایه‌گذاری در راه فعالیت‌های تولیدی ممدوح است. پیامبر اعظم صلی الله علیه و آله فرمود: «اگر مسلمانی اقدام به کشت درخت و زراعت نماید که برنده یا انسانی از آن استفاده کند؛ این کار برای او عمل خیر به حساب خواهد آمد و بهترین سرمایه، سرمایه اخروی است.»^(۱۶)

تقسیم و بخشش درآمد قذک از سوی حضرت زهرا علیها السلام به مستمندان و تلاش برای احقاق حق و باز پس‌گیری آن از غاصبان به عنوان بهترین سرمایه برای جامعه مسلمین و رقع محرومیت و پیشرفت اقتصادی به شمار می‌آید؛ چرا که آن حضرت در پی جلب و کسب منافع شخصی و خانوادگی خویش نبود، بلکه از سرمایه‌ی آن در جهت سازندگی و توسعه و پیشرفت اقتصادی جامعه اسلامی استفاده می‌نمود.

خلاصه‌ی کلام:

۱. مادران می‌توانند در اقتصاد خانه و در سطح اقتصاد کلان جامعه نقش اساسی و محوری داشته باشند.
۲. زنان جامعه امروز ما، با الگو گرفتن از فاطمه زهرا علیها السلام نقش کارآمدی در رشد و بالندگی سرمایه‌های انسانی دارند.
۳. زن می‌تواند با سازماندهی و مدیریت صحیح بین درآمد و مصرف توازن برقرار سازد.
۴. زنان به عنوان عامل نیروی کیفی کار، در جریان بهره‌وری و تولید ناخالص ملی ایفای نقش می‌نمایند.
۵. مهیا ساختن کانونی گرم برای اعضای خانواده و ایجاد محیطی سرشار از محبت، دوستی، تقاهم و ... در افزایش بهره‌وری عوامل تولید تأثیرگذار است.
۶. زنان با تاسی به سیره‌ی عملی حضرت زهرا علیها السلام نقش مؤثر و کلیدی در سلامت جامعه و پرورش نیروهای فعال و مولد، در رشد و توسعه اقتصادی جامعه سهم عمده‌ای دارند.

پی‌نوشت:

۱. ذخائر العقبین، ص ۵۱.
۲. اقتصاد خانواده، ص ۲۸.
۳. بحارالانوار، ج ۲۲، ص ۱۵۱.
۴. اخلاق العقیق، ج ۱، ص ۲۷۷.
۵. رکن: نهج‌العباد، ص ۲۵.
۶. تفسیر مجمع‌البیان، ج ۵، ص ۴۰۲.
۷. الذعر (۱۶۶): ۸ و ۹.
۸. آل عمران (۳): ۸۲.
۹. کرمی چهارمی، سیره و سخن فاطمه علیها السلام، و ذیح‌الده محلاتی، رباعین الشریعه، ص ۱۰۴.
۱۰. جلوه‌های رفتاری حضرت زهرا علیها السلام، ص ۳۷.
۱۱. وسایل الشیعه، ج ۱۵، ص ۲۲.
۱۲. ابراهیم امینی، فاطمه بانوی نمونه اسلام.
۱۳. اقتصاد خانواده، ص ۱۲۴.
۱۴. اقتصاد خانواده، ص ۱۰۴.
۱۵. اسلام و توسعه اقتصادی، ص ۲۰۵.